

בכורות ח, ב

גברא דאוזיף וטריף, מאי חזא דהדר אוזיף. אמר להו גברא אזל לאגמא, קטל קמא טונא ולא מצי ביה. קטיל ומנח עילויה, עד דאיתרמי איניש מדלי ליה.

רש"י

גברא דאוזיף וטריף. שהלוח מעות לחבירו ולא נפרע ממנו אלא בקושי שטרף לקוחות. מאי חזי דהדר אוזיף. לאחרני ולא נתייסר מן הראשון. לאגמא. ליער. קטיל קמא טונא. חתך חבילה ראשונה ולא מצי ביה להרימו על שכמו. הדר קטיל ומנחה עליה. הואיל וצריך סיוע אחרים עד דמיתרמיה איניש ומדלו ליה, והאי נמי הואיל והפסיד באמנה ראשונה חוזר ומאמין לאחרים עד שמזדווג לו לאדם נאמן ומשתכר בו.

ביאור הגר"א

גברא דאוזיף וטריף מאי חזא דהדר אוזיף. הענין, כמו במשל הנ"ל⁴⁹⁵ חייב בשביל עצמו ובטוח בשלו, וזה שאמרו שהמשיל נתינת התורה להלואה, וכמו שאמרו⁴⁹⁶: "רב אחא יזיף ופרע". וכמו שאמרו⁴⁹⁷ "שאמר הקב"ה לישראל מי מערב אתכם בו", ערבך ערבא צריך, ואמרו בנינו בנוותינו בו, הא ודאי". והענין, כי אי אפשר להיות ערב אלא אם כן הוא אינו חייב בשביל עצמו ובטוח בשלו, וזה שאמרו "ערבך ערבא" בו, מה שאין כן קטנים שאין חייבין עדיין במצוות.

ואמרו כשחרב בית המקדש בשביל שלא קיימו את התורה⁴⁹⁸, עמדו וגדרו על עצמן

495 "שאלה ההיא מטרוניתא" וכו', מקהלת רבה לעיל בהע' 481. 496 עירובין סה, א: "רב אחא בר יעקב יזיף ופרע". ופרש"י: "היה קובע לו לשנות כך וכך פרקים ביום, והיה רגיל לעסוק ביום, ופעמים שהיה טרוד במזונותיו ביום, ופורע קביעות עתו בלילה". משמע דשייך ענין של פריעת חוב בלימוד התורה. 497 שיר השירים רבה פרשה א: "הביאו לי ערבים טובים שתשמרוה ואני נותנה לכם, אמרו לפניו רבש"ע אבותינו ערבים לנו, אמר להם אבותיכם צריכין ערבים, למה הדבר דומה לאחד שהלך ללוות מן המלך, אמר לו הבא לי ערב ואני מלוה אותך, הלך והביא לו ערב אחד אמר לו ערבך צריך ערב, הלך והביא לו ערב שני, ואמר לו ערבך צריך ערב, כיון שהביא לו ערב שלישי אמר תדע כי מפני זה אני מלוה לך, כך בשעה שעמדו ישראל לקבל התורה אמר להם אני נותן לכם תורתי הביאו לי ערבים טובים שתשמרוה ואתננה לכם, אמרו אבותינו עורבים אותנו, אמר להם הקדוש ברוך הוא אבותיכם יש לי עליהם וכו', אמרו הרי בנינו עורבים אותנו, אמר הקדוש ברוך הוא הא ודאי ערבים טובים על ידיהם אתננה לכם, הה"ד [תהלים ח, ג] 'מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, ואין עוז אלא תורה, שנאמר [שם כט, יא] 'ה' עוז לעמו יתן, בשעה שהלוח נתבע ואין לו לשלם מי נתפש לא הערב". ועיין במכילתא דרשב"י שמות יט, יז. 498 עיין ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז "ויתר הקב"ה על עבודה זרה ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים, ולא ויתר על מאסם את התורה דכתיב [ירמיה ט, יב] 'על עזבם את תורת'".

כמה גדרים, וכל⁴⁹⁹ מדב או⁵⁰⁰, וכמו שאמרו [כי גרם להיות משמר שני יו שמרתי שבת יום אחד. מי שתי חלות" כו'. וכמו שז גם ישנים⁵⁰⁴ אלו דברי סופרים. וזהו שאמרו "ג שלא פרעתם את דברי דברי סופרים⁵⁰⁵.

הנה - וענין הערבות, שילם הלוח, ואמרו הא כמו שאמר יצחק⁵⁰⁶: 'עליך". ואמר ערבך ערב שאמרו שם שיש דין ל אברהם אמר "כמה ארע וזהו שאמרו⁵⁰⁸: "אין ה בשביל הכל של תינוקו שהם הערבות⁵⁰⁹ והם מי

499 אולי צ"ל: וכמה. מיום שחרב בית המקדש, נ ה"ט: "מי גרם לי להיות נ לי להפריש שתי חלות כנ 502 בכת"י חסר כמו תיבה דלהלן [בסוף המאמר] בד "אמר להו גברא אזל לאגמ "הגה ענין הערבות" וכו'. לפניו רבונו של עולם, בני ואם לאו פלגא עלי ופלגא דלכן נקראו זרעו של יצחי יש לי עליהם, אברהם יש שנאתיו שנאמר [מלאכי א 508 שבת קיט, ב. 509 שנאמר 'אם לא בריתי". שמות טו, יג: "וזה שאם מחריבין אותה", והוא דכו וזה, שאם תינוקות של כי כט, ב 515 עיין מכו כתר קמה, ב. 517 519 בבא מציעא לג, א: כתלמוד אין לך מידה גד

שלנו, שאלמלא כך היה העולם חרב⁵¹⁰, כמו שנאמר⁵¹¹: "אם לא בריתי יומם ולילה [חוקות שמים וארץ לא שמתיו] כו'. וזהו שנאמר⁵¹²: "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז [למען צורריך] להשכית (צורר) [אויב] ומתנקם"⁵¹³, שלא יהיה להם שום קטרוג עלינו בשביל התורה. וזה שאמרו⁵¹⁴: "הוא ללמוד ובנו ללמוד, הוא קודם לבנו". כי אין נפרעין מערב תחילה עד דלית ליה ללוה⁵¹⁵, ולכן הוא קודם – ע"כ הגה.

אמר להו גברא אזל לאגמא קטל קמא טונא ולא מצי ביה, קטל ומנח עלויה עד דאיתרמי איניש מדלי ליה. דאיתא⁵¹⁶: "מסיע אבנים יעצב בהם"⁵¹⁷ אלו בעלי גמרא⁵¹⁸, 'ובוקע עצים יסכן כם' אלו בעלי משנה". וקשה, הא אמרו⁵¹⁹: "העוסק במשנה מידה, בנמרא אין לך מידה גדולה הימנו". וכן אמרו⁵²⁰: "התנאים הם

כמה גדרים, וכל⁴⁹⁹ מדברי סופרים נתקנו או⁵⁰⁰, וכמו שאמרו [בירושלמי]⁵⁰¹: "מי גרם להיות משמר שני ימים, בשביל שלא שמרתי שבת יום אחד. מי גרם להפריש⁵⁰² שתי חלות" כו'. וכמו שאמרו⁵⁰³: 'חדשים גם ישנים'⁵⁰⁴ אלו דברי תורה ואלו דברי סופרים. וזהו שאמרו "גברא דאזויף" כו', שלא פרעתם את דברי תורה והוספתם דברי סופרים⁵⁰⁵.

הגה – וענין הערבות, שמשלם מה שלא שילם הלוה, ואמרו האבות יערבו עלינו, כמו שאמר יצחק⁵⁰⁶: "פלגא עלי ופלגא עליך". ואמר ערבך ערבא [צריך] כו', כמו שאמרו שם שיש דין להקב"ה עליהם⁵⁰⁷, אברהם אמר "במה אדע [כי אירשנה]" כו'. וזהו שאמרו⁵⁰⁸: "אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל של תינוקות של בית רבן". שהם הערבות⁵⁰⁹ והם משלימים כיטול תורה

ף. אמר להו גברא קטיל ומנח עלויה, ליה.

לא נפרע ממנו אלא לאחרני ולא נתייטר חתך חבילה ראשונה ימנחה עליה. הואיל ליה, והאי נמי הואיל ד שמדווג לו לאדם

ערב אלא אם כן הוא אינו צמו ובטוח בשלו, וזה שאמרו "כו', מה שאין כן קטנים דיין במצוות.

: בית המקדש בשביל שלא רה⁴⁹⁸, עמדו וגדרו על עצמן

496 עירובין סה, א: "רב אחא ביום, והיה רגיל לעסוק ביום, שמע דשייך ענין של פריעת חוב יום טובים שתשמרוה ואני נותנה צריכין ערבים, למה הדבר דומה לך, הלך והביא לו ערב אחד אמר רב, כיון שהביא לו ערב שלישי התורה אמר להם אני נותן לכם עורבים אותנו, אמר להם הקדוש זנו, אמר הקדוש ברוך הוא הא עוללים ויונקים יסדת עוז, ואין שהלוה נתבע ואין לו לשלם מי עיין ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז ולא ויתר על מאסם את התורה

499 אולי צ"ל: וכמה. 500 כבא בתרא ס, ב. ועיין שם יב, א: "אמר רבי אבדימי דמן חיפה מיום שחרב בית המקדש, ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים". 501 ירושלמי עירובין פ"ג ה"ט: "מי גרם לי להיות משמרת שני ימים בסוריא, על שלא שמרתי יום אחד בארץ וכו'. מי גרם לי להפריש שתי חלות בסוריא על שלא הפרשתי חלה אחת בארץ". עיין משנה חלה פ"ד מ"ח. 502 בכת"י חסר כמו חיבה אחת. 503 עירובין כא, ב. 504 שיר השירים ז, יד. 505 הקטע דלהלן [בסוף המאמר] בד"ה אף כאן, לכאורה הוא המשך לכאן. בכת"י מובאים כאן דברי הגמ': "אמר להו גברא אזל לאגמא קטל קמא טונא ולא מצי ביה קטל ומנח עלויה עד – היפוך לטובה". "הגה ענין הערבות" וכו'. ראה במבוא. 506 שבת פט, ב: "אמר לו ליצחק בניך חטאו לי, אמר לפניו רבונו של עולם, בני ולא בניך וכו', ועוד, כמה חטאו וכו', אם אתה סוכל את כולם מוטב, ואם לאו פלגא עלי ופלגא עליך". ועיין בספרנו שבת קד, א בסוף מאמר "א"ת ב"ש בד"ה ז"ץ ח"ק דלכן נקראו זרעו של יצחק". 507 שיר השירים רבה הנ"ל: "אמר להם הקדוש ברוך הוא אבותיכם יש לי עליהם, אברהם יש לי עליו שאמר 'במה אדע', יצחק יש לי עליו שהיה אוהב לעשו ואני שנאתיו שנאמר [מלאכי א, ג] 'זאת עשו שנאתי', יעקב שאמר [ישעיה מ, כו] 'נסתרה דרכי מה'". 508 שבת קט, ב. 509 הערבים. 510 פסחים סה, ב: "אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר 'אם לא בריתי'". 511 ירמיה לג, כה. 512 תהלים ח, ג. 513 עיין משך חכמה שמות טו, יג: "זוה שאמר [שבת קט, ב]: 'כל עיר שאין בה תלמוד תורה של תנוקות בית רבן, מתריבין אותה', והוא דכתיב 'מפי עוללים ויונקים יסדת עוז למען צורריך להשכית אויב ומתנקם', וזה, שאם תינוקות של בית רבן אין לומדין תורה, אז יש אויב ומתנקם, חלילה". 514 קידושין כט, ב. 515 עיין מכות ז, א: "אי לית ליה ללוה, לאו בטר ערבא אזיל מלוה". 516 בבא בתרא קמה, ב. 517 קהלת י, ט. 518 כ"ה בדק"ס, ולפינו: "בעלי משנה ... בעלי גמרא". 519 בבא מציעא לג, א: "העוסקין במקרא מידה ואינה מידה, במשנה מידה ונותלין עליה שכר, בתלמוד אין לך מידה גדולה מזו". 520 סוטה כב, א.

מבלי עולם" כו'. וצריך לומר, העוסקים בגמרא לבר, עליהם נאמר "מסיע אבנים" כו', אבל העוסקים קודם במתניתין ועוסקים גם כן בגמרא, עליהם נאמר "ובוקע עצים", שהעוסק בגמרא לבר, הוא כמו 'מסיע אבנים' כמו שהן מן ההר, בלי שום תיקון ואין בהם הנאה, אבל העוסק קודם במשנה הוא כמו החוטב עצים, מקודם כורת עצים מיער, והוא לימוד המתניתין, ואחר כך בוקע אותם, והוא לימוד הגמרא שמפרש המתניתין⁵²¹. ולכך דימו אותו שאינו יודע לפרש המתניתין, לקטלא קניא באגמא, כמו שאמרו בשבת⁵²²: "רבך קטל קניא באגמא", ועיין רש"י שם⁵²³.

וכמו שאמרו⁵²⁸: "שחביריך יקיימה בידך". וכל שכן אם משנתו סדורה לו מעיקרא⁵²⁹. נמצא, כי צריך קודם ללמוד מתניתין, ואף על פי שאינו יודע לפרש המתניתין ילמוד כולו, ואחר כך ילך לגמרא, וכתוב⁵³⁰: "איש אשר יתן לו האלהים עושר ונכסים וכבוד [וגו'] ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו" זה בעל משנה, "כי איש נכרי יאכלנו" זה בעל הגמרא⁵³¹. ואף על פי כן ילמוד המתניתין כנ"ל, בשביל משנתו שאינה סדורה לו כו' כנ"ל, כי מ"א⁵³² יתרוץ חכירתה בגמרא, כמו שאמרו⁵³³: "דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר".

ואמר 'קניא', שאין צריך לביקוע, כמו שאמרו⁵²⁴: "המשתכר בקנים [אינו רואה סימן ברכה לעולם], מאי מעמא, משום דנפישא אפחדייהו".

וזהו שאמרו כאן גברא דאזיר לאגמא קטל קניא [קמא] טונא ולא מצי ביה. הוא לימוד המתניתין. קטל קניא באגמא כנ"ל, ואינו יכול לפרשה. קטל ומנח ערויה. שלומד עוד מתניתין כנ"ל. עד דאיתרמי איניש מדלי ליה. עד שלומד הגמרא, כי אינו יכול ללומדה עד שלומד כל המתניתין, נמצא כי באחד יעור על חברו.⁵²⁷

ואמרו⁵²⁵: "אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל⁵²⁶ אם ראית תלמיד שתלמודו קשה עליו כברזל, בשביל משנתו שאינה סדורה לו כראוי, מאי תקנתיה, ירבה בישיבה"⁵²⁷.

521 עיין רש"י בבא מציעא שם: "תלמוד, כבר פירשתי למעלה שהוא לתת לב להבין סתימות טעמי המשנה מה הם, וכששתים סותרות זו את זו יבין לתרוץ שיהיו שתיהן קיימות, או לדעת דברי התנאים החלוקים בדבר". 522 שבת צה, א. 523 בד"ה קטיל קני באגמא: "חותר קנים מן האגם הוה, לא ידע לפרש משנה". 524 פסחים נ, ב. ויש להבין, מה כוונתו להוכיח מכאן שקנים אינם צריכים ביקוע. 525 תענית ז, ב-ח, א. 526 קהלת י, י: "אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה". 527 "שלימודו קשה עליו כברזל בשביל משנתו שאינה סדורה עליו, שנאמר 'והוא לא פנים קלקל'. מאי תקנתיה, ירבה בישיבה, שנאמר 'וחילים יגבר'". 528 אבות פ"ד מ"ג. כביאור רבינו שם (מהדורתי עמ' צט): "אמר רבי חמא בר חנינא מאי דכתיב 'ברזל כברזל יחד' וגו' [לומר לך מה ברזל זה מחדד את חברו, אף שני תלמידי חכמים מתורדין זה את זה בהלכה] והיינו דאמר רבי חנינא [הרבה למדתי מרבותי, ומחבירי יותר מרבותי]". ועיי"ש פ"ב מ"ז בד"ה מרבה ישיבה. 529 תענית ח, א: "ויתרון הכשיר חכמה" כל שכן אם משנתו סדורה לו מעיקרא". 530 קהלת ו, ב. 531 קהלת רבה פרשה ו: "עושר זה בעל מקרא, ונכסים זה בעל משנה, וכבוד זה בעל תוספתא וכו', כי איש נכרי יאכלנו זה בעל תלמוד". 532 'מקום אחר' או 'משנה אחת'. 533 ירושלמי ראש השנה פ"ג ה"ה: "דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר".

534 אף כאן, כמו שאמרו³⁵: "למשמרתיה", "אמר רב אשי נ למה הדבר דומה לאדם משמר בחוץ כולו משתמר

534 לכאורה קטע זה הוא הן א: "קודם שבא שלמה, היתה ר' אושעיא אמר מהכא [משל דר' אושעיא, למה הדבר דומה - שלפניו משתמר, שלאחריו הכא אי לאו שניות - פגו משמרתיה, עשו משמרת למשו

534 אף כאן, כמו שאמרו⁵³⁵: "עשו משמרת כרותא, התם⁵³⁶ וכו'. נמצא כי על ידי דברי למשמרת", "אמר רב אשי משל דר' אושעיא למה הדבר דומה לאדם שומר הפרדס, משמר בחוץ כולו משתמר, והא דר' אשי [לו] בראשונה.

52: "שחביריך יקיימוה בידך". משנתו סדורה לו מעיקרא⁵²⁹. ד קודם ללמוד מתניתין, ואף יודע לפרש המתניתין ילמוד ילך לגמרא, וכתיב⁵³⁰: "איש האלהים עושר ונכסים וכבוד ליטנו האלהים לאכול ממנו"; "כי איש נכרי יאכלנו" זה⁵³. ואף על פי כן ילמוד בשביל משנתו שאינה סדורה כי מ"א⁵³² יתרו חבירתה אמרו⁵³³: "דברי תורה עניים עשירים במקום אחר".

אן גברא דאזיל לאגמא מא [טזנא ולא מצי ביה. תניתין. קמל קניא באגמא כול לפרשה. קמל ומנח ד עוד מתניתין כנ"ל. עד יש מדלי ליה. עד שלומד ו יכול ללומדה עד שלומד נמצא כי באחד יעזר על

1 לתת לכ להבין סתימות טעמי קיימות, או לדעת דברי התנאים באגמא: "חותך קנים מן האגם ונתו להוכיח מכאן שקנים אינם זם קהה הברזל והוא לא פנים יו כברזל בשביל משנתו שאינה שיבה, שנאמר יחילים יגבר". כי חמא בר חנינא מאי דכתיב שני תלמידי חכמים מחדדין זה יי יותר מרבתי". ועיי"ש פ"ב זה כל שכן אם משנתו סדורה שר זה בעל מקרא, ונכסים זה תלמוד". 532 'מקום אחר' עניים במקומן ועשירים במקום

534 לכאורה קטע זה הוא המשך לקטע לעיל ד"ה ואמרו כשחרכ בית המקדש. 535 יבמות כא, א: "קודם שבא שלמה, היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים, עד שבא שלמה ועשה לה אזנים. ר' אושעיא אמר מהכא [משלי ד, טז] 'פרעהו אל תעבר בו שטה מעליו ועבור'. אמר רב אשי משל דר' אושעיא, למה הדבר דומה, לאדם משמר פרדס, משמרו מבחוץ - כולו משתמר, משמרו מבפנים - שלפניו משתמר, שלאחריו אינו משתמר. והא דרב אשי כרותא היא, התם שלפניו מיהא משתמר, הכא אי לאו שניות - פגע בערוה גופה. רב כהנא אמר מהכא: [ויקרא יח, ל] 'ישמרתם את משמרת', עשו משמרת למשמרת". 536 בכת"י יש ריוח של תיבה.